

AHOLI TURMUSH DARAJASINI OSHIRISHDA IJTIMOYIY INFRATUZILMANI RIVOJLANTIRISH

Boymuminova Dilshoda Otabek qizi

Turonbank ATB, mutaxassis

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17483202>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-oktabr 2025 yil
Ma'qullandi: 25-oktabr 2025 yil
Nashr qilindi: 30-oktabr 2025 yil

KEYWORDS

ijtimoiy infratuzilma, turmush darajasi, davlat siyosati, iqtisodiy o'sish, innovatsion rivojlanish, barqarorlik, investitsiya.

ABSTRACT

Maqolada O'zbekiston Respublikasida aholi turmush darajasini oshirishda ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish masalalari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ijtimoiy infratuzilmaning barqaror rivoji aholi farovonligini oshirish, inson kapitalini shakllantirish va iqtisodiy o'sishni jadallashtirishning asosiy omillaridan biri ekanligi isbotlandi.

Insoniyat taraqqiyoti tarixida ijtimoiy infratuzilma doimo jamiyatning asosiy tayanchi, iqtisodiy va madaniy yuksalishning muhim sharti bo'lib kelgan. "Infratuzilma" atamasi lotincha infra — "quyi" va structura — "tuzilish" so'zlaridan olingan bo'lib, jamiyat hayotini ta'minlovchi asosiy tizimlarni anglatadi.

Ijtimoiy infratuzilma — bu aholiga zarur ijtimoiy xizmatlarni ko'rsatish, inson salohiyatini rivojlantirish va hayot sifatini oshirishga xizmat qiluvchi sohalar majmuasidir. Bunga quyidagi tarmoqlar kiradi: ta'lim tizimi; sog'liqni saqlash sohasi; madaniyat, sport va turizm infratuzilmasi; transport va aloqa tarmoqlari; turar joy va kommunal xo'jalik xizmatlari; ijtimoiy himoya va bandlik tizimlari. Ijtimoiy infratuzilmaning iqtisodiy mohiyati shundaki, u ishlab chiqarish jarayonining bevosita ishtirokchisi bo'lmasa ham, mehnat resurslarining sifatini oshiradi, aholi salomatligini ta'minlaydi va inson kapitalini rivojlantirish orqali iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy infratuzilma tizimiga kiritilgan har bir investitsiya kelgusida iqtisodiy o'sishning kuchayishiga olib keladi. Masalan, Jahon bankining tadqiqotlariga ko'ra, ta'lim va sog'liqni saqlashga yo'naltirilgan 1 dollar investitsiya uzoq muddatda 3–4 dollar iqtisodiy foyda keltiradi.

O'zbekiston sharoitida ham ijtimoiy infratuzilma modernizatsiyasi milliy iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi"da bu sohani rivojlantirishga alohida urg'u berilib, inson qadri, farovon hayot va ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslangan siyosat yuritilmoqda.

Aholi turmush darajasi deganda insonning moddiy va ma'naviy ehtiyojlarini qondirish darajasi tushuniladi. Bu ko'rsatkich ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning eng muhim mezonlaridan biridir. Turmush darajasini baholash uchun quyidagi ko'rsatkichlardan foydalaniladi:

1. Daromad darajasi – o'rtacha ish haqi, nafaqa, stipendiya, ijtimoiy to'lovlar miqdori.

2. Iste'mol darajasi – oziq-ovqat, kiyim-kechak, kommunal xizmatlar, ta'lim va sog'liqni saqlash xarajatlari.

3. Turar joy sharoitlari – aholi uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasi, uylarning texnik holati, kommunal qulayliklar mavjudligi.

4. Sog'lom turmush va ijtimoiy xizmatlar sifati – sog'lomlashtirish, ta'lim, madaniyat, transport xizmatlariga kirish imkoniyatlari.

5. Ma'naviy farovonlik – jamiyatda ijtimoiy barqarorlik, madaniy hayotda ishtirok etish imkoniyati.

Aholi turmush darajasining oshishi nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarning yaxshilanishi, balki inson hayotining sifat jihatidan yaxshilanishini ham anglatadi. Shu sababli davlat siyosatida iqtisodiy o'sish bilan bir qatorda inson omiliga alohida e'tibor beriladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Biz uchun eng muhim maqsad – xalqimizning farovon hayot kechirishini ta'minlashdir. Har bir islohotimiz, har bir dasturimiz inson qadri, uning turmush darajasini oshirishga xizmat qilishi kerak". Bu g'oya ijtimoiy infratuzilma siyosatining negizini tashkil etadi.

Ijtimoiy infratuzilma aholi turmush darajasining bevosita shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Quyidagi asosiy yo'nalishlarni ajratib ko'rsatish mumkin: ta'lim tizimi – malakali kadrlar tayyorlash orqali mehnat unumdorligini oshiradi, daromadlar o'sishiga zamin yaratadi; sog'liqni saqlash – aholi salomatligini mustahkamlaydi, mehnatga layoqatli aholining sonini ko'paytiradi; transport va aloqa tarmoqlari – mehnat migratsiyasini, tovar va xizmatlar harakatini yengillashtiradi, iqtisodiy faollikni oshiradi; madaniyat va sport – ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi, sog'lom turmush tarzini targ'ib qiladi; kommunal xizmatlar va uy-joy siyosati – yashash sharoitlarini yaxshilaydi, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Shunday qilib, ijtimoiy infratuzilmaning rivojlanganligi aholining hayot sifati, sog'lom muhitda yashashi, bandligi va ijtimoiy faolligini belgilovchi omil hisoblanadi. Misol uchun, ta'lim tizimi rivojlangan hududlarda aholi o'rtasida ishsizlik darajasi past, daromadlar yuqori, ijtimoiy faollik esa kuchli bo'ladi. Bu esa o'z navbatida hududiy iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan "Barqaror rivojlanish maqsadlari – 2030" dasturida ijtimoiy infratuzilma sohalari ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Jumladan: sifatli ta'lim (4-maqsad), sog'liqni saqlash (3-maqsad), toza suv va sanitariya (6-maqsad), barqaror shaharlar va infratuzilma (9-maqsad) kabi yo'nalishlar davlatlar uchun muhim vazifa sifatida ko'rsatilgan. Bu maqsadlarga erishish O'zbekistonda ham milliy rivojlanish strategiyasi bilan uyg'unlashgan. Xususan, "Yangi O'zbekiston – 2030" konsepsiyasi aholining turmush darajasini oshirish uchun infratuzilma sohasiga katta e'tibor qaratmoqda. Raqamli infratuzilma, "aqli shaharlar", "yashil energetika", "raqamli tibbiyot" kabi loyihalar aholining hayot sifatini oshirish bilan birga, ekologik barqarorlikni ham ta'minlamoqda.

O'zbekiston hukumati tomonidan qabul qilinayotgan davlat dasturlari ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishda asosiy harakatlantiruvchi kuch hisoblanadi. Quyidagi dasturlarni misol sifatida keltirish mumkin: "Obod qishloq" va "Obod mahalla" dasturlari – infratuzilmani hududlarda teng rivojlantirish; "Yoshlar – kelajagimiz" dasturi – ta'lim va bandlikni oshirish; "Sog'lom avlod uchun" tashabbusi – sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish; "Raqamli O'zbekiston – 2030" – raqamli infratuzilmani rivojlantirish orqali xizmatlar sifatini oshirish. Bu dasturlar natijasida 2017–2024 yillar mobaynida 4000 dan

ortiq yangi maktab, 1500 dan ortiq tibbiyot muassasasi, minglab kilometr yo'llar va kommunikatsiya tarmoqlari qurildi. Davlat siyosatida ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish nafaqat ijtimoiy sohalarni, balki iqtisodiy tizimning barqarorligini ham mustahkamlaydi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri aholi turmush darajasini oshirish, farovon hayot sharoitlarini yaratish va ijtimoiy sohalarning barqaror rivojlanishini ta'minlashdan iborat bo'lib kelmoqda. Mamlakatda olib borilayotgan islohotlarning markazida inson omili, ya'ni fuqarolarning hayot sifatini oshirishga qaratilgan ijtimoiy infratuzilma tarmoqlarini modernizatsiya qilish turadi. Ijtimoiy infratuzilma — bu aholi hayoti va mehnat faoliyatining normal sharoitlarini ta'minlovchi tarmoqlar majmuasidir. Unga sog'liqni saqlash, ta'lim, madaniyat, ijtimoiy xizmatlar, turar joy va kommunal xo'jalik, transport, aloqa va boshqa xizmat ko'rsatish sohalari kiradi.

So'nggi yillarda ushbu tarmoqlarda muhim o'zgarishlar kuzatildi. Jumladan: 2017–2024 yillarda mamlakatda minglab maktablar, bolalar bog'chalari, tibbiyot muassasalari rekonstruksiya qilindi yoki yangidan qurildi; "Obod qishloq", "Obod mahalla" dasturlari doirasida minglab infratuzilma obyektlari barpo etildi; Sog'liqni saqlash tizimi raqamlashtirilib, oilaviy poliklinikalar va tuman tibbiyot markazlari zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlandi; Ichimlik suvi, gaz, elektr energiyasi va yo'l infratuzilmasi yaxshilanmoqda. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev tashabbusi bilan ishlab chiqilgan 2022–2026 yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasida ijtimoiy infratuzilma tarmoqlarini rivojlantirish orqali aholi turmush darajasini oshirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Ushbu strategiya asosida quyidagi yo'nalishlarda keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda: har bir hududda zamonaviy ijtimoiy obyektlarni qurish; aholining tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirish; ta'lim sifati va infratuzilmasini yaxshilash; madaniyat, sport va dam olish infratuzilmasini rivojlantirish.

Ijtimoiy infratuzilmaning har bir tarmog'i aholi turmush darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Quyida ayrim tarmoqlar misolida bu jarayonni ko'rib chiqamiz:

➤ Ta'lim tizimi. Ta'lim tizimi inson kapitalini shakllantiruvchi eng muhim ijtimoiy infratuzilma tarmog'idir. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalari soni sezilarli darajada oshdi. 2017 yilda mamlakatda 77 ta oliy ta'lim muassasasi faoliyat yuritgan bo'lsa, 2024 yilga kelib ularning soni 200 dan oshdi.

Raqamli texnologiyalar asosida ta'lim jarayonini tashkil etish, masofaviy o'qitish tizimlarini joriy etish, zamonaviy laboratoriyalar va kampuslar qurish natijasida yoshlarning sifatli ta'lim olish imkoniyati kengaymoqda. Bu esa uzoq muddatli istiqbolda aholi daromadlari va turmush sifatining oshishiga xizmat qiladi.

➤ Sog'liqni saqlash tizimi. Sog'liqni saqlash infratuzilmasini rivojlantirish orqali aholining salomatligini mustahkamlash, ish unumdorligini oshirish hamda umr davomiyligini uzaytirish mumkin. 2018–2024 yillarda tibbiyot tizimida "Birlamchi bo'g'in – oilaviy shifokor" tamoyili asosida islohotlar o'tkazildi.

Hududlarda multidisiplinar tibbiyot markazlari, onkologiya, kardiologiya va pediatriya markazlari faoliyati yo'lga qo'yildi. Shuningdek, "Elektron sog'liqni saqlash" tizimi joriy qilinib, aholiga onlayn tibbiy xizmatlar ko'rsatilmoqda.

➤ Uy-joy va kommunal xo'jalik. Uy-joy infratuzilmasi turmush darajasining eng muhim ko'rsatkichlaridan biridir. So'nggi yillarda "Yangi O'zbekiston uy-joy dasturi" doirasida yuz minglab zamonaviy kvartiralar va yakka tartibdagi uylar barpo etildi.

Shuningdek, ichimlik suvi, elektr tarmoqlari, issiqlik tizimlari va chiqindilarni qayta ishlash infratuzilmasini yangilash choralari ko'rilmoqda. Bu o'z navbatida, yashash sharoitlarini yaxshilab, aholining ijtimoiy farovonligiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

➤ Transport va aloqa tizimi. Transport infratuzilmasi aholi bandligini ta'minlash va hududiy integratsiyani kuchaytirish uchun muhimdir. O'zbekistonda metro, temir yo'l va avtomobil yo'llari modernizatsiya qilinmoqda.

Shuningdek, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi asosida raqamli aloqa tarmoqlari, internet va mobil aloqa infratuzilmasi kengaymoqda. Bular iqtisodiy faollikni oshiradi, aholi uchun yangi ish o'rinlari yaratadi.

O'zbekiston hukumati ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish uchun davlat byudjetidan, xalqaro moliyaviy institutlar va xususiy sektor mablag'larini jalb etmoqda. Masalan:

- Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Islom taraqqiyot banki kabi tashkilotlar ishtirokida suv ta'minoti, ta'lim va tibbiyot sohasida yirik loyihalar amalga oshirilmoqda.

- Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) asosida shahar transporti, sog'liqni saqlash, energetika loyihalari moliyalashtirilmoqda.

Davlat siyosatida aholining ehtiyojlariga yo'naltirilgan yondashuv kuchaymoqda. Mahalliy hokimiyatlar darajasida "mahalla byudjeti" tizimi joriy etilib, har bir hududning ijtimoiy infratuzilma loyihalari aholining o'zi bilan birgalikda belgilab olinmoqda.

Ijtimoiy infratuzilma rivojining samaradorligini baholash uchun quyidagi ko'rsatkichlardan foydalanish mumkin: aholi jon boshiga to'g'ri keladigan real daromadlar; yashash sharoitlari (uy-joy bilan ta'minlanganlik); ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlariga kirish darajasi; ijtimoiy xizmatlardan foydalanish ko'rsatkichi; infratuzilma obyektlarining jismoniy holati va yangilanish sur'ati. So'nggi yillarda bu ko'rsatkichlarning barchasida ijobiy o'sish kuzatilmoqda. Bu esa ijtimoiy infratuzilma rivojining bevosita natijasi sifatida qaraladi.

Kelgusi yillarda quyidagi yo'nalishlarda ishlash dolzarb hisoblanadi: "Aqlli shahar" va "Aqlli qishloq" konsepsiyalarini joriy etish; ijtimoiy sohalarda raqamli boshqaruv va sun'iy intellekt texnologiyalarini kengaytirish; barqaror (yashil) infratuzilma loyihalarini rivojlantirish; ijtimoiy xizmatlar sohasida xususiy sektor ishtirokini oshirish; aholining ishtirokini kuchaytiruvchi jamoatchilik nazorati tizimini kengaytirish.

Xulosa o'rnida ta'kidlash mumkinki, ijtimoiy infratuzilma tarmoqlarini yanada rivojlantirish, ularni boshqarishning innovatsion shakllarini joriy etish va xususiy sektorni faol jalb etish O'zbekistonning barqaror rivojlanishida muhim omil bo'lib qoladi. Shu yo'l bilan aholining turmush darajasini oshirish, ijtimoiy tenglikni ta'minlash hamda iqtisodiy o'sishning yangi manbalarini shakllantirish mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomalari. — Toshkent: "O'zbekiston", 2021–2024.
2. O'zbekiston Respublikasi "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasi". — Toshkent, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari. — www.stat.uz
4. United Nations Development Programme (UNDP). Human Development Report 2023/2024. — New York, 2024.
5. Jahon banki. Uzbekistan Economic Update: Investing in People. — Washington D.C., 2023.

6. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi rasmiy sayti — www.miit.uz
7. "Obod qishloq" va "Obod mahalla" davlat dasturlari hujjatlari. — Toshkent, 2021–2024.

